

НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА ВІЙНА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ СЕРЕДИНИ XVII СТ.

ПРИЧИНИ ВІЙНИ:

- 1. Соціально-економічне гноблення**
- 2. Національне гноблення:** православних міщан (городян) не допускали обіймати посади в міському самоврядуванні, перешкоджали займатися ремеслами, промислами, торгівлею.
- 3. Релігійне гноблення**
- 4. Наступ на права козацтва.** «Ординація» 1638 р. скасовувала козацьке самоврядування, обмежувала територію їхнього проживання, скорочувала реєстр до 6 тис. осіб.

НАЦІОНАЛЬНО- ВИЗВОЛЬНА ВІЙНА

- **ХАРАКТЕР РЕВОЛЮЦІЇ:**
антифеодальний, національно-
визвольний, під релігійними лозунгами.
- **РУШІЙНІ СИЛИ:** роль лідера
виконувало **козацтво**, під
керівництвом якого згуртувалося
**селянство, міщанство, нижче
православне духівництво, частина
дрібної української шляхти.**

БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

(1595 – 1657)

- Народився 27 грудня 1595 р. на хуторі **Суботові** поблизу Чигирина в сім'ї галицького шляхтича, чигиринського підстарости Михайла Хмельницького.
- Дослужився до посади **писаря реєстрового війська**. В грудні 1638 р. був уключений до складу козацького посольства для перемовин з урядом речі Посполитої про скасування «Ординації» 1638 р.

БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

ПРИВОДОМ до початку повстання став напад на родинний хутір Хмельницьких – **Суботів** польського шляхтича **Даніеля Чаплинського**.

Не знайшовши захисту у польській владі, **Б. Хмельницький** тікає на **Микитинську Січ**.

У **січні 1648** р. його було обрано **гетьманом**.

Союз з кримським ханом

Хмельницький активно **шукав союзників**. Найбільші надії він покладав на **КРИМСЬКОГО ХАНА ІСЛАМ-ГІРЕЯ**, який:

1. міг допомогти кіннотою;
2. важливо було убезпечити себе від війни на два фронти.

У березні 1648 р. між козаками і **ТАТАРАМИ** був укладений воєнно-політичний союз.

ВІЙСЬКОВІ ДІЇ

1648 р.: битви першого року війни були **успішними для Б. Хмельницького.**

БИТВА ПІД ЖОВТИМИ ВОДАМИ (5 – 6 травня 1648 р.).

БИТВА ПІД КОРСУНЕМ (16 травня 1648 р.).

БИТВА ПІД ПИЛЯВЦЯМИ (11 – 13 вересня 1648 р.)

Під Пилявою військо Хмельницького здобуло стратегічно важливу перемогу. **Було відкрито шлях для визволення західноукраїнських земель.**

ВІЙСЬКОВІ ДІЇ

26 вересня 1648 р. козацька армія взяла у облогу Львів.

- **ЗАМОСТЯ** – крайня західна точка, куди дійшли війська Б. Хмельницького наприкінці 1648 р.

27 жовтня (6 листопада) 1648 р. розпочалася **ОБЛОГА ЗАМОСТЯ**, яка **завершилася** підписанням 11 (21) листопада 1648 р. **перемир'я** між Б. Хмельницьким і новообраним польським королем Яном Казимиром.

17 грудня 1648 р.: урочистий в'їзд Б. Хмельницького до Києва.

РОЗБУДОВА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

- **10 – 13 лютого 1649 р., у Переяславі Б. Хмельницький уперше проголосив ПРОГРАМУ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.**
- **Саме тут Б. Хмельницький висловився так: «За кордон на війну не піду, на турків і татар шаблі не підніму, досить маю на Україні, на Поділлі й Волині, досить вигоди, достатку й пожитку в землі та князівстві своєму, по Львів, Холм і Галич. А ставши над Віслою, скажу дальшим ляхам: сидіть, мовчіть, ляхи! А будуть і за Віслою кричати, знайду я їх там напевно. Не залишиться нога жодного князя і шляхетки тут, на Україні; а схоче котрий з нами хліб їсти, хай буде послухний Запорізькому Війську. Виб'ю з лядської неволі руський народ увесь...».**

ВІЙСЬКОВІ ДІЇ

- **Поляки** використали перемир'я для нарощування сил. В цій війні проти України вони виступали в **союзі з Литвою (на території Білорусі)**.
- **Литовський гетьман Януш Радзівіл** готувався вдарити українському війську в спину.
- Наприкінці червня – на початку липня 1649 р. Хмельницький послав у Білорусію київського полковника **Михайла Кричевського**.

ЗБОРІВСЬКА БИТВА

- **10 липня 1649 р.** під Збаражем розпочали бойові дії передові загони козаків і татар. Розпочалася **облога ЗБАРАЖА**, що тривала майже півтора місяця.
- **ЗБОРІВСЬКА БИТВА** (5 – 6 серпня 1649 р.) – **перша зрада татар.**

ЗБОРІВСЬКИЙ ДОГОВІР

- 8 серпня 1649 р. між Україною та Польщею було укладено **ЗБОРІВСЬКИЙ ДОГОВІР**. Відповідно до його умов
- козацький реєстр зростав до 40 тис. осіб, а
- козацька територія охоплювала Київське, Чернігівське та Брацлавське воєводства.
- На цих землях влада належала гетьманові та його адміністрації.
- Водночас магнати і шляхта мали право повернутися до своїх маєтків; для більшості селян відновлювалося кріпацтво.
- Зборівська угода не зняла суперечностей між Україною та Польщею, і боротьба спалахнула з новою силою.

ЗБОРІВСЬКИЙ ДОГОВІР

Битва під БЕРЕСТЕЧКОМ

- Битва під **БЕРЕСТЕЧКОМ** (18 – 30 червня 1651 р.), в якій українці зазнали **найтяжчої за всю війну поразки**.
- Татари у вирішальний момент битви залишили поле бою (**друга зрада**) і силою затримали при собі (**взяли в полон**) **Б.Хмельницького**.
- Наказовий гетьман – **Іван Богун**.
- Ця битва вважається **найбільшою за масштабами**.

БІЛОЦЕРКІВСЬКОГО ДОГОВОР

- **Поразка під Берестечком зводила нанівець автономію козацької держави. Відповідно до умов укладеного 18 вересня 1651 р. **БІЛОЦЕРКІВСЬКОГО ДОГОВОРУ****
- **козацький реєстр обмежувався до 20 тис. осіб**
- **влада гетьмана поширювалася лише на Київське воєводство**
- **заборонялися зовнішні зносини.**
- **Шляхті й урядникам дозволялося повернутися до своїх маєтків в Брацлавському та Чернігівському воєводствах.**

Битва під ЖВАНЦЕМ

- Оскільки договір не влаштував жодну з сторін, в 1652 р. відбувся новий спалах боротьби.
- **22 – 23 травня 1652 р.** козаки оточили і розгромили 20-тисячне польське військо біля гори **БАТІГ** на Поділлі.
- **Ця перемога, по суті, скасовувала чинність Білоцерківського договору.**
- **Жовтень 1653 р.** – битва під **ЖВАНЦЕМ** (Жванецька облога) – третя зрада татар.

МОЛДАВСЬКІ ПОХОДИ

Б. Хмельницький у своїй міжнародній політиці намагався спертися на Молдавське князівство.

- Українська сторона здійснила три молдавські походи (1650, 1652, 1653 рр.) з **МЕТОЮ** залучення на свою сторону (**союзу**) **молдавського господаря Лупула.**
- **Походи очолював старший син Б. Хмельницького Тимош.**
- Гарантією надійності цього союзу мав стати шлюб доньки Лупула Розанди з сином Хмельницького Тимошем.

Під час останнього походу Тимош загинув.

ПЕРЕЯСЛАВСЬКА РАДА

- Для розгляду питання про прийняття протекції російського царя Б. Хмельницький наказав скликати козацьку раду.
- Вона відбулася 8 (18) січня 1654 р. у полковому місті **Переяславі (ПЕРЕЯСЛАВСЬКА РАДА)** – усна домовленість між двома сторонами.
- Щодо присяги **цареві** не було єдності навіть серед соратників Хмельницького, наприклад, **не присягнув І. Богун**. Скласти присягу відмовилося вище православне духовенство. Довгий час не бажали присягати козаки **Запорозької Січі**.

ПЕРЕЯСЛАВСЬКА РАДА

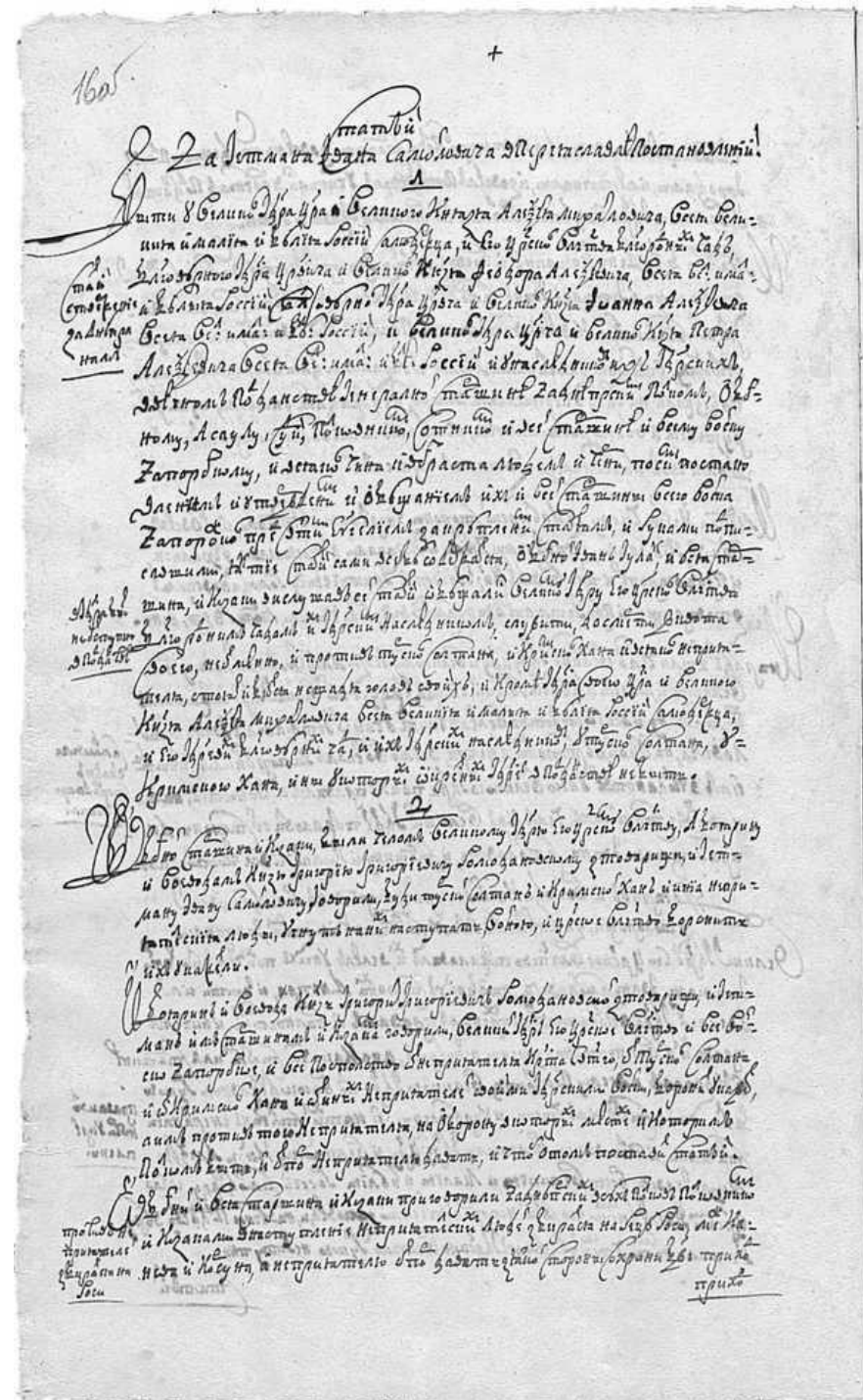
БЕРЕЗНЕВІ СТАТТІ

- **БЕРЕЗНЕВІ СТАТТІ** (письмовий договір) – перші договірні статті між Україною та Московським царством, підписані за часів Б. Хмельницького у березні (звідси назва) **1654 р. у Москві.**
- **ГОЛОВНІ УМОВИ ПРИЙНЯТТЯ УКРАЇНОЮ ЦАРСЬКОЇ ПРОТЕКЦІЇ ЗА БЕРЕЗНЕВИМИ СТАТТЯМИ 1654 р.**
- Згідно із цим документом Україна зберігала
 - республіканську форму правління;
 - територіально-адміністративний поділ;
 - нову систему соціально-економічних відносин;
 - власну судову і окрему фінансову системи;
 - станові права і привілеї населення;
 - цілковиту незалежність у проведенні внутрішньої політики;
 - армію чисельністю 60 тис. реєстрових козаків.

БЕРЕЗНЕВІ СТАТТІ

- Передбачалися також обмеження державного суверенітету України.
- Найістотнішими з них були такі:
 1. Встановлювалася васальна залежність від царя, що полягала в обов'язку сплачувати до його скарбниці грошову данину, а також дотримуватися часткових обмежень у сфері дипломатичних зносин .
 2. У Києві і Чернігові розміщувалися російські воєводи з військовими загонами.

ВОЄННІ ДІЇ 1654 – 1655 рр.

Навесні 1654 р. **Росія** вступила у війну з Річчю Посполитою. Вона була зацікавлена насамперед в успіху на **білоруському театрі** воєнних дій.

У липні 1654 р. Польща і Кримське ханство уклали воєнний союз проти козацької України та Росії.

19 – 21 січня 1655 р. польсько-татарське військо несподівано напало на козаків і росіян неподалік **ОХМАТОВА**.

19 вересня 1655 р. українсько-російське військо взяло в **ОБЛОГУ ЛЬВІВ** (друга облога).

ВІЛЕНСЬКИЙ МИР

- 24 жовтня 1656 р. за спиною Б.Хмельницького **російський цар** уклав **ВІЛЕНСЬКИЙ МИР з поляками** (українську делегацію, на вимогу московської сторони, не було допущено до вироблення умов перемир'я).
- **Цей мир був спрямований проти** спільного для Росії і Польщі ворога – **Швеції**.
- За умовами миру :
 - припинялися бойові дії між Росією і Польщею
 - досягнуто домовленості про спільні дії проти Швеції та Пруссії
 - Росія і Польща визначили територію України згідно з Білоцерківським договором, тобто в межах Київського воєводства.

Союз з Швецією та Трансільванією

Іде під протекторат Москви для боротьби з Річчю Посполитою

Москва:

укладає мир з Річчю Посполитою

Богдан Хмельницький:

непонел

- Росія виявила себе ненадійним союзником у війні з Річчю Посполитою, **Б. Хмельницький** у 1656 р. активізував переговори про воєнно-політичний союз зі шведським королем Карлом X і трансільванським (семиградським) князем **Дьєрдем II Ракоці**.

На початку 1657 р. **Б. Хмельницький** вирішив підтримати вторгнення в Польщу трансільванського князя **ДЬЄРДЯ II РАКОЦІ**.

- В січні йому на допомогу було відправлено корпус під командуванням наказного гетьмана **АНТОНА ЖДАНОВИЧА**.

УТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

- Вже з 1649 р. (після Зборівського миру) на території трьох воєводств почалося будівництво власної української держави.
- Офіційна назва держави: **ВІЙСЬКО ЗАПОРОЗЬКЕ** (Гетьманщина).
- Столиця: **ЧИГИРИН**.
- Територія держави поділялася на **ПОЛКИ** (в цей час їх було **16**) і **сотні**.

ВИЩІ ОРГАНИ ВЛАДИ:

- **Генеральна (військова) Рада** – представницький орган, законодавчо-розпорядчі збори козаків.
- **Центральний (генеральний) уряд**, який очолював гетьман.
- **До уряду входили** генеральні старшини:
 - писар – керував Генеральною військовою канцелярією, займався закордонною політикою;
 - обозний – відав артилерією і військовим постачанням;
 - судді (один або двоє) – очолювали гетьманський суд;
 - підскарбничий – відав фінансами, був керівником Військового скарбу.
- Функції **дипломатичної служби** держави виконувала **Генеральна військова канцелярія** (міжнародні справи, зовнішні відносини).

ОРГАНИ ВЛАДИ

- **ГЕТЬМАН** – глава держави, що обирався безстроково. Його влада поширювалася на всі стани. Гетьман мав вищу адміністративну, судову і військову владу, а також законодавчі повноваження; очолював уряд і державну адміністрацію, був головнокомандуючим, скликав ради, відав фінансами, керував зовнішньою політикою, видавав універсали.
- **Судова система** – на українських територіях діяло козацьке звичаєве право, зберігали силу норми Литовських статутів, Магдебурзьке право. З'явилося **нове джерело права – гетьманські універсали**.
- Найвищою судовою інстанцією був **генеральний військовий суд**, який діяв у складі двох (а з 1654 р. трьох) генеральних суддів.

ОРГАНИ ВЛАДИ

- **Фінансову сферу** держави гетьман спочатку контролював особисто, а з 1654 р. було введено посаду **Гетьманського Підскарбія**, який контролював прибутки та видатки військової скарбниці.
- **Поповнення державної скарбниці здійснювали з чотирьох основних джерел:**
 - із земельного фонду,
 - з прикордонного торгового мита,
 - з доходів від промислів, торгівлі
 - з податків.

Соціально-економічна політика:

1. ліквідоване землеволодіння польських магнатів, шляхти і Католицької церкви;
2. селяни здобули особисту свободу і право власності на землю.
3. Гетьманський уряд в своїй економічній і соціальній політиці **орієнтувався** насамперед на інтереси козацького стану.
4. **Козаки** звільнялися від багатьох податків, отримували право вільно проживати в містах і селах. Вони зберігали власне самоврядування і суд.

Українська армія

- Вже в **1648** р. був прийнятий **військовий статут**, що мав назву «**Статті про устрій війська Запорозького**».
- **Основу армії** становила оснащена вогнепальною зброєю **козацька піхота**.
- У бойових операціях використовували також кінноту.

Персоналії:

- Іван Богун – брав участь у всіх головних битвах нац.-виз. Війни під проводом Б. Хмельницького, особливо відзначився в битві під Берестечком, де як наказний гетьман зумів вивести значну частину укр. Війська з оточення.
- Адам Кисіль – політичний та державний діяч Речі Посполитої. Був постійним представником Речі Посполитої на переговорах з Гетьманщиною, зокрема при укладенні Зборівського та Білоцерківського договорів. Намагався знайти компроміс.

ТЕСТИ!!!

